

**АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВАТА ОБЕЗПЕЧЕНОСТ НА ИНВЕСТИЦИОННИЯ ПРОЦЕС
В БЪЛГАРСКОТО СЕЛСКО СТОПАНСТВО ОТ ЧАСТНИТЕ ТЪРГОВСКИ БАНКИ
ANALYSIS OF THE FINANCIAL SECURITY PERFORMED BY PRIVATE COMMERCIAL BANKS
IN THE INVESTMENT PROCESSES IN BULGARIAN AGRICULTURE**

Весела Узунова-Костова, Васко Копривленски*
Vesela Uzunova-Kostova, Vasko Koprivlenski*

*E-mail: koprivlenski@au-plovdiv.bg

Резюме

Целта на настоящата статия е да се направи анализ на дейността на частните търговски банки като източник на средства за инвестиции в селското стопанство по отношение на размера на собственото участие, лихвените проценти, сроковете за погасяване, максималния размер на кредита и обезпечаването му и на тази основа да се предложат специфични подходи и модели на финансиране, които да повишат и стимулират инвестиционната активност в отрасъла. В тази връзка е направено анкетно проучване на 63 земеделски кооперации, 45 агрофирми и 95 земеделски производители физически лица от областите Пловдив, Стара Загора, Ямбол, Бургас и Хасково. Изследвани са динамиката на банковите кредити за селското, горското и рибното стопанство, тяхното разпределение според размера на стопанствата, както и спрямо общия брой на кредитите за периода 2005–2009 г. Препоръчва се разнообразяване на инвестиционните кредитни услуги, по-широка диверсификация на кредитните портфейли и осигуряване на индивидуален подход към клиентите на основата на техните потребности с цел засилване на инвестиционната активност в аграрната сфера.

Abstract

The purpose of the article is to analyze the activities of private commercial banks as a source of funds for investment in agriculture, in terms of the equity participation, interest rates, repayment, the maximum amount of the loan and collateral and on that basis to propose specific approaches and funding models that will enhance and stimulate the investment activity in the sector. In this connection, a survey of 63 agricultural cooperatives, 45 farms and 95 farmers from the region of Plovdiv, Stara Zagora, Yambol, Bourgas and Haskovo was carried out. The following features were studied: dynamics of bank loans to agriculture, forestry and fisheries, their distribution by size of holdings and the total number of loans for the period 2005-2009. Recommendations were made referring to the diversification of the investment credit services, wider diversification of loan portfolios and provision of an individual approach to customers based on their needs in order to enhance the investment activity in the agricultural sector.

Ключови думи: финансиране, инвестиции, селско стопанство, банки, банков кредит, диверсификация на кредитните портфейли.

Key words: finance, investment, agriculture, banking, bank credit, diversification of the loan portfolio.

ВЪВЕДЕНИЕ

Важен лост за растеж, стабилно развитие и висока конкурентоспособност на селскостопанския отрасъл е наличието на достатъчно парични средства в земеделските стопанства за текущи нужди и инвестиции. Недостигът на собствен паричен капитал налага търсене на външни източници за целта. В този смисъл **банковият кредит** се явява основен източник на финансови ресурси за оборотни нужди в краткосрочен план и за осигуряване на дългосрочно финансиране за инвестиции за основни средства. Същевременно състоянието на производството в повечето стопанства от аграрния сектор предопределя ограничен достъп до кредитния пазар поради: по-ниска рентабилност и по-ниска норма на възвръщаемост; липса на средства за собствено финансиране на инвестициите; ниско равнище на капиталобразуването; по-високи разходи по обслужване на кредита в сравнение с нетните доходи.

гуряване на дългосрочно финансиране за инвестиции за основни средства. Същевременно състоянието на производството в повечето стопанства от аграрния сектор предопределя ограничен достъп до кредитния пазар поради: по-ниска рентабилност и по-ниска норма на възвръщаемост; липса на средства за собствено финансиране на инвестициите; ниско равнище на капиталобразуването; по-високи разходи по обслужване на кредита в сравнение с нетните доходи.

Целта на настоящата статия е да се направи анализ на дейността на частните търговски банки като източник на средства за инвестиции в селското стопанство по отношение на размера на собственото участие, лихвените проценти, сроковете за погасяване, максималния размер на кредита и обезпечаването му и на тази основа да се предложат специфични подходи и модели на финансиране, които да повишат и стимулират инвестиционната активност в отрасъла.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

За изясняване на проблемите при осигуряване на финансов ресурс за изпълнение на инвестиционните намерения от агробизнеса проведохме анкетно проучване. То има за цел да докаже осъзнатата потребност на земеделските производители от финансов ресурс за изпълнение на инвестиционните им намерения и да конкретизира някои от проблемите при неговото осигуряване.

Анкетираната от нас съвкупност се характеризира със следните параметри:

а) Наблюдавани са земеделски производствени кооперации, земеделски производители – юридически лица (ЕТ, ЕООД, ООД), и земеделски производители – физически лица. Анкетирани са: 63 земеделски кооперации от областите Пловдив, Стара Загора, Ямбол и Бургас; 45 агрофирми от областите Пловдив, Стара Загора, Ямбол, Бургас и Плевен; 95 земеделски производители физически лица от областите Пловдив, Стара Загора, Ямбол, Бургас и Хасково;

б) Съвкупността обхваща земеделски производители с дългогодишен стаж в земеделското производство: 68% от земеделските кооперации работят повече от 10 г., 24% от тях – над 15 г., и 8% - повече от 20 години; при юридическите лица – 85% работят повече от 10 г., 13% - над 15 г., и 2% - над 20 години; 53% от анкетираните физически лица се занимават със земеделие от 5 г., 24% работят вече 10 г. и 23% от тях - повече от 10 г.;

в) Анкетирани са едри, средни и дребни земеделски производители, характеризирани чрез показателите използваема земеделска площ и постоянно заети 151 работници.

г) В анкетата са включени земеделски стопанства с растениевъдно и с растениевъдно-животновъдно направление. В 66% от земеделските кооперации и в 69% от стопанствата на физическите лица има развит животновъден сектор. Същевременно само 9% от юридическите лица отглеждат животни.

Обхватът на анкетното проучване и използваният **метод на експертния подбор** дават основание за представителност и достоверност на направените изводи.

В настоящата разработка е направен задълбочен анализ на един от основните източници на финансови средства в аграрния сектор – търговските банки, за периода 2005–2009 г. Делът на останалите източници – фондовете на ЕС и държавата, в структурата на общия финансов ресурс през отделните периоди от развитието на отрасъла е различен. След присъединяването на страната ни към Европейския съюз тази структура у нас се измени в полза на средствата от европейските фондове.

Проведеното анкетно проучване на земеделски стопанства през периода на прехода показва, че само 32% от тях ползват кредити от търговските банки. Поради прекомерната си универсализация търговските банки предпочитат да участват в кредитиране на малки и средни предприятия косвено чрез включване в изпълнение на правителствени програми за подпомагане – ДФ „Земеделие“, „Гаранционен фонд за микрокредитиране“ и др. Направените анкетни проучвания показват, че частните търговски банки вече се ориентират към директно кредитиране на инвестиционни проекти в земеделието със собствен ресурс. Изследванията и на други автори (Valchev et al., 2006; Douchinova, 2002) потвърждават тази тенденция.

За да изясним ролята и значението на търговските банки за стимулиране и повишаване на ефективността на инвестиционната дейност в отрасъла през анализирания период, проведено то от нас проучване е насочено към спецификата на финансирането му, към открояване на видовете кредити, сроковете и условията на тяхното предоставяне.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Преди всичко трябва да се подчертае, че през предприсъединителния период започна разработването и предлагането на специализирани програми за кредитиране на аграрния бизнес. Девет търговски банки (ТБДСК, Насърчителна банка, Евробанк, ТБ Хеброс, ПИБ, ОББ и Юнионбанк) отпускат кредити по инвестиционните програми на Сапард и ДФ „Земеделие“, както и кредити на зърнопроизводители и търговци на зърно срещу складови запаси от лицензирани публични складове. През този период ЦКБ кредитира земеделски производители за покупка на селскостопанска техника и по проекта „КЛААС Агропроект – Бълга-

рия 2000”, Юнионбанк отпуска кредити по програма GSM – 102 (General Sales Manager) за внос на селскостопански стоки от САЩ, а ОББ – в съвместен проект с Швейцарската агенция за развитие и сътрудничество кредитира и подпомага предприемачи в селското стопанство.

След присъединяването ни към ЕС инвестиционното кредитиране от банките в аграрния бизнес продължи да се развива, като се утвърждават специализирани програми по няколко направления. Редица банки (Алианц банк България, ДСК, Банка Пиреус България, Българска банка за развитие, Интернешънъл асет Банк, ОББ, Про Кредит Банк, ЦКБ) отпускаат кредити по одобрените проекти на ДФ „Земеделие” за развитие на селските райони, като широко приложение намират предназначенията за закупуване на земеделска техника по мярка 121 на ПРСР. Интернешънъл асет Банк, ОББ и Българска банка за развитие финансират инвестиционните програми „Растениевъдство”, „Животновъдство” и „Селскостопанска техника” на ДФЗ. Българската банка за развитие кредитира и земеделски производители с доказан тригодишен опит в земеделието за закупуване на земеделска земя; закупуване и монтаж на хидротехнически съоръжения; ремонт и строителство на селскостопански сгради; създаване на трайни насаждения и за изграждане на оранжерии. Райфайзенбанк България предлага „Агрокредит” за частни земеделски стопани и малки фирми за закупуване на нова или употребявана земеделска техника. ДСК също финансира закупуване на селскостопански машини и инвентар от „Фермер 2000” ЕООД. Друго направление за кредитиране на земеделските производители е срещу залог на субсидии по СЕПП и НД (ОББ, ЦКБ, Райфайзенбанк). Кредитирането срещу залог на складови запаси е предназначено за производители и търговци на зърно и се предлага от Алианц Банк България, ОББ, ДСК, Българската банка за развитие и др. Съществуват и други кредитни програми за оборотни средства, които се отпускаат на корпоративни клиенти, малки и средни предприятия.

Съгласно с вътрешните си правила за кредитиране всяка банка определя **условията и изискванията към кредитоискателите** – размерът на собственото участие, лихвените проценти, сроковете за погасяване, максималния размер на кредита и обезпечаването му. В практиката между банките в това отношение съществуват различия. Лихвените проценти и комисионите на някои банки по обслужването и управлението на кредитите са, както следва: годишната лихва на ДСК по кредитите по програмите на ДФЗ е 9,0%, а комисионата – 3,0%; Банка Пиреус предоставя

инвестиционни кредити на кандидатите с одобрени проекти по ПРСР с годишна лихва до 7,0%; годишната лихва на Инвестбанк е 9,0%, а таксата за проучване и управление на кредита – 1,1%; ОББ отпуска кредити срещу субсидиите по СЕПП с лихва 11,95% при 0,7% комисиона; Про Кредит банк отпуска инвестиционни кредити с лихва 13,9% и такса за отпускане и управление – 4%.

За банките **лихвените проценти** са основа за създаване на финансовите им активи и средство за запазване на стойността на раздадените кредити, а за кредитоискателите те са стойностната мярка за привлечените ресурси, като определя необходимостта от тяхното ефективно използване и очаквано равнище на рентабилност. Обективно лихвеният процент на банката има минимален и максимален размер. Минималният зависи от разходите на банката за привличане на ресурсите и минималната норма на печалбата, необходима за нейното развитие. Максималният предел на лихвения процент е конкретен за всеки отрасъл на икономиката и за оборотните кредити се определя от нормата на рентабилност на текущата стопанска дейност на заемателите, а за инвестиционните – от равнището на рентабилност на всеки конкретен проект.

Социално-икономическото значение на пазара на банковия кредит е да удовлетворява и стимулира инвестиционните потребности на икономиката. Това изисква лихвените проценти да отговарят на посочените принципи и да се намират в рамките на обективно необходимите им граници. В практиката обаче като правило банките избират инвестиционни проекти с максимална доходност и като цяло, за да компенсират рисковете по кредитите, повишават лихвените проценти, установявайки ги твърде често над нормата на рентабилност на проектите. Това ограничава търсенето на кредити, увеличава риска на участниците в проектите и говори за неизпълнение на предназначението на пазара на банковите кредити. По наше мнение за правилното решаване на този проблем ще допринесе едно научно изследване за дългогодишен период, което да проследи съотношението между равнището на рентабилност на инвестиционните проекти в селското стопанство и годишните лихвени проценти на банките. За по-голяма доказателствена и пълнота в изследването трябва да се включи рентабилността на продукцията, стоките и услугите на земеделските производители и рентабилността на активите им, което помага за по-аргументирани изводи за достъпността до инвестиционните кредити за отрасъла като цяло и за отделните инвеститори.

Според нас срокът за издължаване на кредитите към банките е основен принцип на кредитния пазар и трябва да се приема, от една страна, като ограничител на заемните средства, а, от друга - като стимул за тяхното обосновано определяне и ефективно използване. Същевременно той е условие за осигуряване на ликвидността на банките. В икономическата литература се предлагат, а в практиката се използват различни методи за **определяне на оптимални срокове** за възвръщане на кредита – например: 1/2 или 1/3 от срока, заложен в кредитната линия; да отчита срока за въвеждане на обектите в експлоатация; да не е по-малък от 5 години и т.н. В страните от ЕС 50-60% от всички кредити се отпускат със срок, по-голям от 5 години (Tihomirova, 2010). У нас ДСК по програмите на ДФ „Земеделие” определя 5-годишен срок за издължаване на кредити за земеделска техника и до 7 години – за земя. Българската банка за развитие отпуска кредит за земя със срок за издължаване от 4 до 10 години, гратисен период до 3 години, а за земеделска техника – от 3 до 8 години, с гратисен период до 12 месеца. Определеният от Кредит банк максимален срок за издължаване на инвестиционните кредити е до 11 години, а от ЦКБ – 7 години.

В селското стопанство при оценката на **сроковете за възвръщане на кредитите** по наше мнение се налага изясняване на източниците и структурата на доходите, на размера и динамиката на паричните помощи, както и на общата кредитоспособност на земеделските стопанства. Това, от една страна, позволява да се прогнозира как реализацията на проекта ще влияе върху кредитоспособността на инвеститора, а, от друга – как с генерираните рискове ще се намали ефективността на проекта или осъществяването му ще се окаже дори невъзможно. По този начин определянето на срока за възвръщане на кредита предполага оценка не само на заемателя, но и на неговите инвестиционни решения, изисква комплексен анализ на бизнес плана за практическата реализация на проекта. Определянето на тази основа на срок за погасяване на кредитите ще зависи от постъпленията на печалбата от кредитираното предприятие и ще има различен режим на ползване при отделните инвеститори. Положителен опит в това отношение е направен у нас в Българската банка за развитие. Сроковете за погасяване на главниците по кредити за закупуване на земеделски земи и за инвестиции в земеделските стопанства се договарят индивидуално с всеки кредитополучател и може да бъде и на неравномерни вноски, което според нас е необходимо и целесъобразно.

Изборът на обезпечаването като допълнителен източник за връщане на кредита се определя в зависимост от целите на кредитирането – т.е. обезпечаването е свързано с източниците на генериране на паричните помощи по кредитната сделка. При анализа като правило се установи, че банките, финансиращи инвестиционните проекти в селското стопанство, за залог приемат активи, закупени за сметка на кредита. Например при финансиране на закупуването на селскостопанска техника от ДСК обезпечаването е основен залог в полза на банката върху придобитите с кредита машини. В практиката се допуска и обезщетение извън предмета на инвестицията. Българската банка за развитие при закупуване на земя изисква от кредитоискателя и допълнително обезщетение. При определени условия тази банка отпуска кредити при облекчени условия за обезпечаване – до 85% от сумата по кредита, но при гаранция от Европейския инвестиционен фонд по многогодишната програма за малки и средни предприятия на Европейската общност. Същевременно според съвместната програма на ОББ и Българска банка за развитие обезщетението е недвижим имот, машини, транспортни средства, стоки, вземания, парични средства – 150% от размера на кредита.

Резултатите от направеното проучване показват, че в кредитните програми на банките за селското стопанство съществуват различия и по отношение на изискванията им към размера на *собственото участие* на кредитоискателя в кредитната сделка – 20% ДСК, 15% Българска банка за развитие, 25% ОББ и Българска банка за развитие.

Установи се, че през периода 2005–2010 г. се забелязва **тенденция на увеличаване на броя и размера на отпуснатите кредити от търговските банки за селско, горско, ловно и рибно стопанство** (табл. 1). Броят на кредитите и на отпуснатите средства нарастват с почти еднакъв темп, съответно 2,2 и 2,3 пъти. Това показва, че независимо от нарасналата кредитна активност средният размер на един кредит е почти еднакъв. Увеличението през 2009 г. спрямо 2005 г. е само 5,5%. Относителният дял на броя на кредитите в сектора спрямо общия брой на кредитите в страната е изключително нисък – 0,22%. Нисък е и относителният дял на размера на отпуснатите кредити в агробизнеса спрямо тези в икономиката на страната. През 2008 г. се забелязва спад на кредитната активност в сектора, но той е значително по-малък от спада в строителството, индустрията и някои други отрасли на икономиката.

Таблица 1. Динамика на банковия кредит за селското, горското и рибното стопанство за периода 2005-2009 г.

Table 1. Dynamics of bank credit for agriculture, forestry and fisheries for the period 2005-2009

Показатели	Години				
	2005	2006	2007	2008	2009
Брой кредити	2986	3854	5849	6691	6650
Динамика, %	100,0	129,1	195,8	224,1	222,7
Относителен дял от общия брой на отпуснатите кредити	0,15	0,18	0,22	0,22	0,22
Кредити – хил. лв.	445 571	531 087	857 901	1 071 213	1 047 364
Динамика, %	100,0	119,2	192,5	240,4	235,1
Относителен дял от общия размер на отпуснатите кредити	2,47	2,38	2,34	2,22	2,09
Среден размер на един кредит, хил. лв.	149,2	138,8	146,6	160,0	157,5

Източник: Отчетни доклади на БНБ

Source: Annual reports of the BNB

Независимо от финансовата криза кредитите в селското стопанство се увеличават и запазват относително, макар и много малък, стабилен дял на кредитния пазар.

Разпределението на кредитите за селско, горско, ловно и рибно стопанство в зависимост от техния размер е посочено в таблица 2.

Анализът на данните от таблица 2 позволява да се направят следните

Изводи

1. Броят на кредитите по години в почти всички анализирани интервали нараства с еднакъв темп – около 2 пъти, с изключение на броя на кредитите с интервал от 250 до 500 хил. лв., който нараства над 3 пъти. Това доказва известно повишаване на кредитната активност към изпълнението на по-крупни проекти.

2. Еднаквият темп на увеличаване на броя на кредитите в анализирани интервали предопределя незначителни изменения в тяхната структура. Най-висок е относителният дял на кредитите с малка стойност – до 25 хил. лв., и през периода е в границите от 37,23% за 2008 г. до 40,06% за 2007 г. Кредитите над 500 хил. лв. са само 5 - 5,5%. Най-голямото търсене на кредити с малка стойност е от дребни стопанства и е предназначено преди всичко за оборотни нужди. То произтича от малкия размер на стопанствата, от трудностите им със залога на стоково-материални ценности, ограничената им кредитоспособност, особенос-

тите на самото производство – необходимост от осигуряване на средства за текущи нужди през продължителните производствени и възпроизводствени процеси (фиг. 1).

3. През целия период на анализа най-висок относителен дял в общия размер на отпуснатите кредити заемат тези над 1000 хил. лв. и са в границите от 38,57% за 2009 г. до 40,37% за 2005 г. Същевременно сумата на заемите до 25 хил. лв. е само около 2,0% от общия размер на кредита за съответната година.

Интерес представлява разпределението на предоставяните кредити за селско, горско, ловно и рибно стопанство по вид и срочност (фиг. 2).

Видно е, че относително висок дял запазват кредитите по текуща сметка за финансиране на временния недостиг на средства за земеделските производители. Намалява делът на краткосрочните и средносрочните кредити, съответно 2,3 и 1,5 пъти. Почти два пъти се увеличава относителният дял на дългосрочните кредити, а размерът им нараства почти 4,4 пъти.

Независимо че съществува известно увеличаване на предлагането на банкови кредити в аграрния сектор, все още болшинството от банките **нямат конкретни специализирани програми** или линии за финансиране на земеделското производство. Като правило кредити се отпускат по условията на финансовите линии за малки и средни предприятия, където трудно се отчита спецификата на отрасъла.

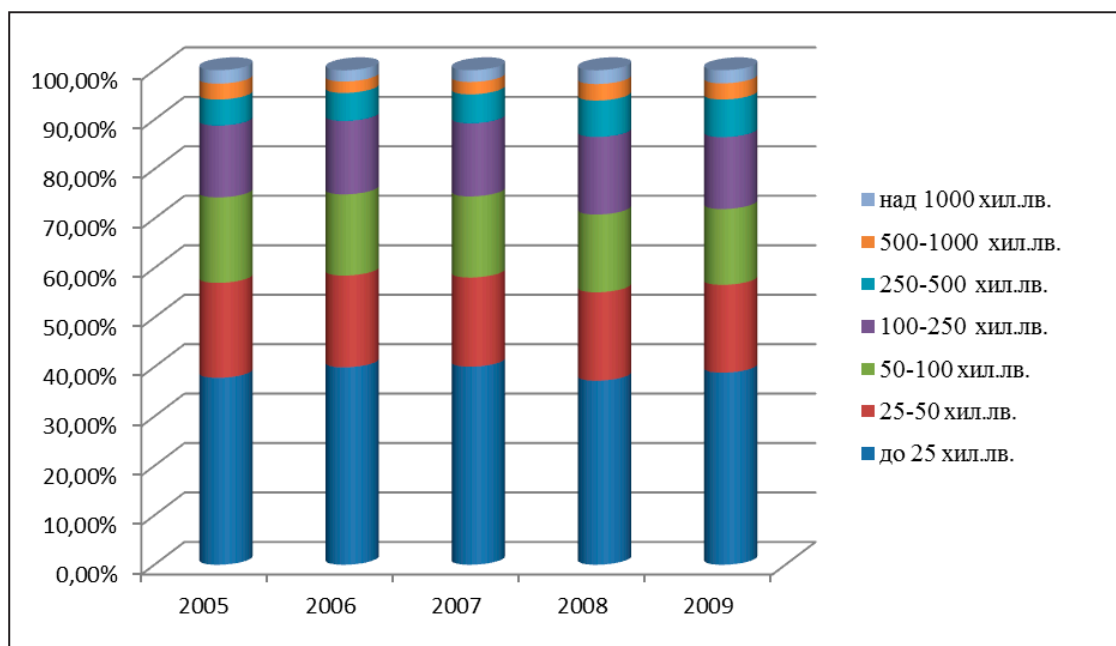
Таблица 2. Разпределение на кредитите за селско, горско и рибно стопанство по размер за периода 2005–2009 г.

Table 2. Distribution of loans to agriculture, forestry and fisheries in size over the period 2005-2009

Година	Мярка	До 25 хил. лв.	25–50 хил. лв.	50–100 хил. лв.	100–250 хил. лв.	250–500 хил. лв.	500– 1000 хил. лв.	над 1000 хил. лв.
2005	брой	1129	573	516	434	157	96	81
2006	брой	1539	715	633	572	219	89	87
2007	брой	2343	1054	959	865	343	146	139
2008	брой	2491	1196	1052	1050	493	223	186
2009	брой	2584	1180	1020	966	507	217	176
2005	%	37,81	19,19	17,28	14,53	5,26	3,22	2,71
2006	%	39,93	18,55	16,42	14,84	5,68	2,31	2,26
2007	%	40,06	18,02	16,40	14,79	5,86	2,50	2,38
2008	%	37,23	17,87	15,72	15,69	7,37	3,33	2,78
2009	%	38,86	17,74	15,34	14,53	7,62	3,26	2,65
2005	хил. лв.	8522	22 072	39 754	70 182	56 524	68 156	180 365
2006	хил. лв.	10 634	27 303	48 671	93 702	78 952	62 965	208 860
2007	хил. лв.	16 440	40 466	73 116	141 427	120 853	104 315	361 284
2008	хил. лв.	19 021	45 762	79 779	174 083	175 751	159 567	417 250
2009	хил. лв.	19 867	44 987	76 499	160 898	183 794	157 343	403 976
2005	%	1,91	4,93	8,90	15,92	12,68	15,29	40,37
2006	%	2,00	5,14	9,16	17,64	14,87	11,86	39,33
2007	%	1,92	4,72	8,52	16,48	14,09	12,16	42,11
2008	%	1,78	4,27	7,45	16,25	16,40	14,90	38,95
2009	%	1,90	4,30	7,30	15,36	17,55	15,02	38,57

Източник: Годишни отчети на БНБ

Source: Annual reports of the BNB

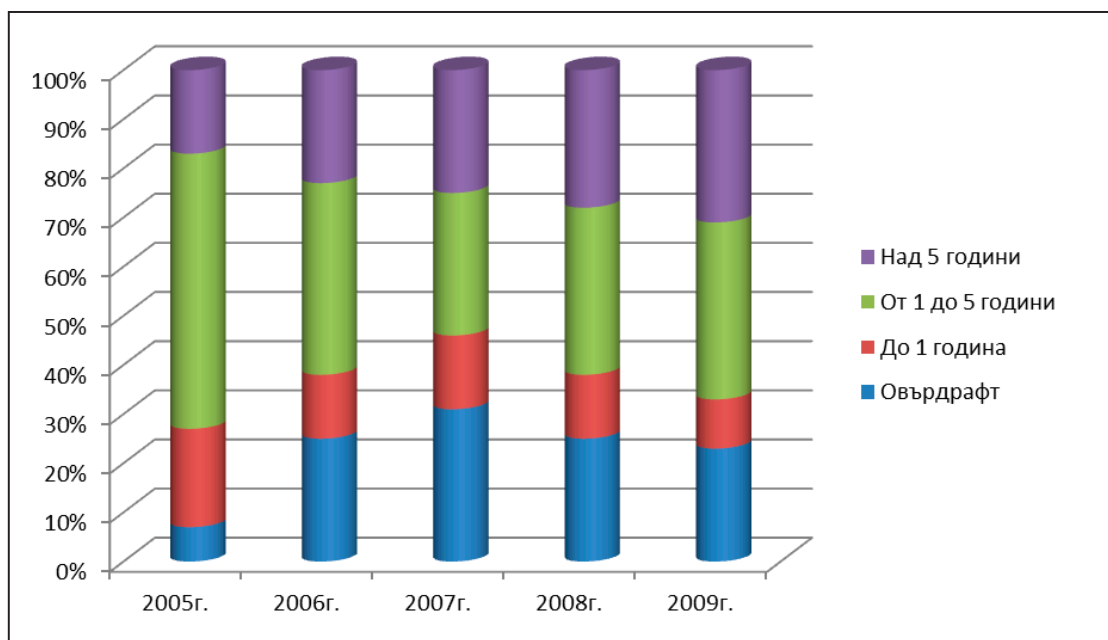

Фиг. 1. Разпределение на кредитите за селско, горско и рибно стопанство по размер като процент от общия брой на кредитите за периода 2005–2009 г. в хиЛ. ЛВ.

Fig. 1. Distribution of loans to agriculture, forestry and fisheries in size as a percentage of total loans for the period 2005–2009, in thousand

Източник: Годишни отчети на БНБ

Source: Annual reports of the BNB

Фиг. 2. Кредити за селско, горско, ловно и рибно стопанство по вид и срочност

Fig. 2. Loans to agriculture, forestry, hunting and fishing by type and maturity

Източник: Годишни отчети на БНБ

Source: Annual reports of the BNB

Не се определя по-дълъг срок за погасяване на кредита, който да отчита особеностите на овощарството, лозарството, говедовъдството, където приходите от инвестициите се получават след години. **Не се отчита и фактът, че отплащането на инвестициите** в земеделието, в сравнение с другите отрасли на икономиката, закономерно е по-ниско. В повечето банки гратисният период по кредитите е 6 месеца. Това затруднява намирането на кредит за финансиране на нови инвестиции в овощарството и лозарството, където плододаването започва след 3–5-та година. Отпускането на кредити при много високо ниво на обезпечение също затруднява получаването на инвестиционни кредити за земеделско производство. В някои банки инвестиционният риск се разделя с кредитоискателя, като се изисква собствено участие, което затруднява преди всичко младите фермери.

Търговските банки запазват **рестриktivната си политика към аграрния сектор** и увеличават изискванията си към кредитоискателите. Това налага извода, че средата на предлагане на инвестиции за земеделските предприемачи е **все още неблагоприятна**, поради което и относителният дял на банковите кредити в отрасъла е малък. Условието за получаване на банковите заеми **продължават да имат ограничаващ ефект върху развитието и повишаването на конкурентоспособността в отрасъла**. В заключение трябва да се подчертае, че като източник на финансов ресурс търговските банки все още проявяват **резервираност** към предоставяне на кредити в земеделието, освен в случаите когато те се придружават от високоликвидна обезпеченост или държавна гаранция. Тъй като основната част от активите на тези банки се инвестират в заеми, кредитната политика в тях заема първостепенно значение пред депозитната, лихвената, инвестиционната и маркетинговата политика. Определящ фактор при вземането на решение за предоставяне на заем е очакваното нарастване на нормата на възвръщаемост по проектите на заемателите и минимизирането на риска от неиздължаване. Поради това **банковото кредитиране в агробизнеса е зона с повишен риск**. От друга страна, кредитирането в сектора е една от незапълнените ниши в кредитния пазар – с го-

лям потенциал и възможности за разработване и развитие. През последните години някои от кредитните институции у нас започват да проявяват подчертан интерес към този специфичен сегмент на кредитния пазар. Някои от предлаганите специализирани програми за кредитиране предоставят финансиране на селскостопанските производители без предишна история. Често с тях се получава кредитиране с преференциални лихвени проценти и обикновени условия за обезпечаване на заемите.

С подписване на меморандум за разбирателство между Асоциацията на банките в България (АББ) и МЗХ се създава работещ механизъм за по-ефективно усвояване на финансовите средства, за по-добра комуникация между ДФ „Земеделие“ и банките у нас. Фондът разполага с информация за финансираните проекти и тяхната съдба, а така търговските банки имат яснота за ефективните и перспективните проекти. По този начин се намалят административните трудности при кандидатстването, създават се възможности за отпускане на кредити, обезпечени с бъдещи вземания по Схемата за директни плащания на площ, и банките имат възможност да се утвърждават като основни финансови посредници в аграрния бизнес. Освен това според нас е необходимо на основата на общите принципи на банковия пазар да продължат да се разработват и предлагат специфични модели и програми за инициране и стимулиране на инвестиционната активност в селското стопанство, за да се превърне във водещ, постоянно действащ и адаптиран източник на финансови средства.

ИЗВОДИ

1. Частните търговски банки трябва да разнообразят своите инвестиционни кредитни услуги, да използват различни видове финансови инструменти, с които да открият пред себе си широки възможности за диверсификация на кредитните портфейли, а с това да се създадат условия за поемане на по-висок риск по отделни инвестиционни проекти.

2. Наред с това е необходимо банките да осигуряват индивидуален подход към клиентите на основата на техните потребности, което ще иницира иновационни потребности в клиентите.

LITERATURE

- Vachkov, S. i dr.*, 2004. Bank lending to agribusiness - risks and alternatives. Varna, Science and Economy.
- Valchev, N. i dr.*, 2006. Investing in Bulgarian agriculture. S., Marin Drinov Academic Publishing.
- Doychinova, Yu.*, 2002. Limits and problems of small agribusiness in Bulgaria. Economics and management of agriculture, 2002/4.
- Dohcheva, D.*, 2009. Demand and supply of financial resources for agriculture, Economics and Management of Agriculture, 4, pp. 12-17.
- Kostov, D.*, 2006. The role of the financial sector to economic growth. - Banks, Investment, Money, 7, pp. 7-10.
- Mammaeva, D. S.*, 2010. Interaction bankovskogo and realnogo sektorov. Zkonomiki: stimolirovanie investitsionnoy activities. - Denygi and credit, 8, pp. 43-49.
- Nikolov, D.*, 1998. Status of the agricultural credit system in the country in transition to a market economy. - Economics and Management of Agriculture, 8, pp. 8-14.
- Petrov, D.*, 2007. Bank credit policy: formation and development., Finance, 1, pp. 51-64.
- Tihomirova, E. V.*, 2010. Kreditovanie malogo and avg business - Prospects direction kreditnoy policy bank. - Denygi and credit, 1, pp. 46-54.
- Agricultural reports, MAF, 2008, 2009, 2010 and 2011.
- MZH, Direktsia „Agrostatistika”.
- Annual Report – 2010.

Статията е приета на 12.01.2015 г.

Рецензент – доц. д-р Иван Пенев

E-mail: ipenov@au-plovdiv.bg